

azoknak az országoknak körét, amelyekkel a legnagyobb forgalmat bonyolította le, azonban ez a megállapítás nem konkrét adatokra, hanem általános tapasztalatokra alapozódott. Ezek és egyéb problémák *indokoltá teszik a kérdőív felülvizsgálatát és egyszerűsítését.*

A kísérleti felmérés eredményeit és a jövőre vonatkozó javaslatokat az *IFLA Nemzetközi Kölcsönzési Állandó Tanácsadó Bizottsága (Standing Advisory Committee for International Lending)* 1975-ben szintén megkapta és véleményezte, majd 1976-ban Lausanne-ban tartott ülésén elfogadta az adatgyűjtés egyszerűbb formáját, amely a bázisadatok tekintetében azonos a kísérleti kérdőívvel, azonban a további adatok gyűjtését és közlését a *3. táblázat* szerint módosította.

3. táblázat

Az 1. táblázatban közölt kérdőív módosítása során a B. rész helyébe beiktatandó új szöveg

3. Azoknak az országoknak a jegyzéke, amelyekkel a legnagyobb a kölcsönzési forgalom

3.1	Az 5 ország, amelyhez a legtöbb kérést küldték:	
	Ország	Kiküldött kérések száma
	(i)	
	(ii)	
	(iii)	
	(iv)	
	(v)	
3.2	Az 5 ország, amelytől a legtöbb kérés érkezett:	
	Ország	Kapott kérések száma
	(i)	
	(ii)	
	(iii)	
	(iv)	
	(v)	

A módosított kérdőív kitöltéséhez nemzeti csereközpontnak vagy nagyobb könyvtárnak *nyilvántartásba kell vennie minden külföldre küldött vagy onnan érkezett kérést.* A teljesített kérések számát hasonlóképpen kell nyilvántartani. Nem kell ezeket részletesen közölni az IFLA-val, de ezek az adatok is hasznosak lehetnek az illető ország számára pl. egy másik országgal kapcsolatos kérdések (postaköltségek stb.) kölcsönös rendezése szempontjából.

A nemzetközi kölcsönzési rendszer szempontjából fontos egyéb adatokat az IFLA nem az éves kérdőívek útján, hanem esetenként kért egyéb jelentésekben gyűjti be.

Természetesen alapvető feltétel és követelmény a nemzetközi kölcsönzési rendszer szempontjából, hogy minden ország hozzáférhetővé tegye saját kiadványait a többi ország számára eredetiben vagy másolatban. Ebben a kérdésben megállapodás is történt az IFLA 1973. évi Grenoble-i ülésén, amit azután 1976-ban Lausanne-ban a nemzeti könyvtárak igazgatóinak értekezlete megerősített. Az említett célkitűzés szerves része az IFLA egyik átfogó programjának, a *kiadványok egyetemes hozzáférhetőségének (Universal Availability of Publications).*

A nemzetközi kölcsönzéssel kapcsolatos adatgyűjtés szervezését az *IFLA Nemzetközi Kölcsönzési Hivatala (IFLA Office for International Lending)* felelős. Jó adatgyűjtés természetesen csak akkor szervezhető, ha léteznek nemzeti csereközpontok, amelyek gyűjtik országuk vonatkozó adatait és továbbítják azokat az IFLA részére. A nemzeti csereközpont szerepét betöltheti akár a nemzeti könyvtár vagy a könyvtárügy irányításáért felelős valamely igazgatási szerv, akár pedig esetleg az országos könyvtári egyesület is. A nemzeti csereközpont természetesen nemcsak az éves adatszolgáltatásban, hanem a nagyobb időközökben szükséges egyéb információk begyűjtésében is segítheti az IFLA tevékenységét a nemzetközi kölcsönzés rendszerének fejlesztésében.

IFLA Office for International Lending. International lending statistics: results of a pilot survey, and proposals for the future collection of information. = IFLA Journal, 3. köt. 2. sz. 1977. p. 117–126./

(Balázs János)

A szakkönyvtár, mint kibernetikai rendszer

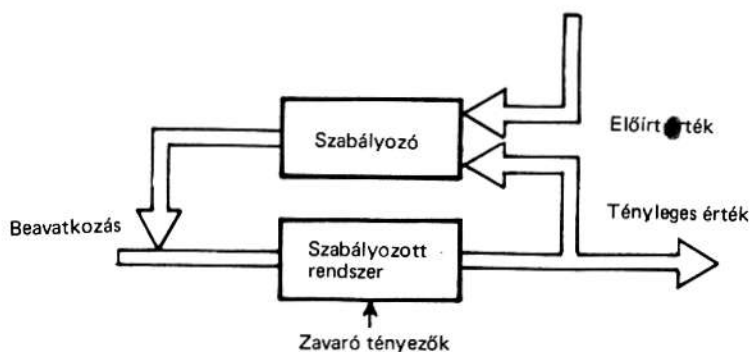
A szakkönyvtár könyvek, folyóiratok, jelentések stb. formájában tárolja az emberiség felhalmozott tudását. Az olvasó–felhasználó keresheti az eredményeket, az adatokat, érdeklődhet a módszer iránt, kíváncsi lehet a stílusra stb. Gyakorlatilag lehetetlen mindezt „bitekké” transzformálni és számítástechnikai eszközökben tárolni. Ezért a könyvtárnak továbbra is teljes egészében meg kell őriznie a forrásanyagokat.

Az operációkutatási, rendszerelméleti és kibernetikai módszerek könyvtártudományi hasznosítása nem tekint vissza hosszú időre. Az utóbbi időben azonban a könyvtári személyzet állandó csökkenése, valamint a számítástechnika fejlődése szükségessé és lehetővé tette a módszerek alkalmazását. A cikk a szakkönyvtárat mint *kibernetikai rendszert* vizsgálja.

A könyvtár elsősorban kölcsönző intézmény. *Az ideális könyvtár szabadpolcos.* Ilyen rendszerben az olvasónak ismernie kell az elrendezés elvét, és magának kell megtalálnia a keresett dokumentumot. A gyakorlatban a könyvtárak csak gyűjteményük egy részét tudják szabadpolcon elhelyezni.

Egy általános kibernetikai rendszer sémáját ábrázolja az *1. ábra* olyan esetben, amikor a könyvtár a szabályozott rendszer, a szabályozó pedig a könyvtár vezetése.

Az általános sémán belül különbséget kell tenni aszerint, hogy az *olvasó vagy a fenntartó szerv szempontjából* vizsgáljuk a könyvtárat. Az előbbi szempontjából egy olyan intézményről van szó, amely az olvasó igényeinek kielégítését szolgálja, míg az utóbbi szempontjából a hatékony működés az elsődleges. Mindezeket az *1. és 2. táblázat* foglalja össze.

1. ábra Szabályozási rendszer

1. táblázat

A könyvtár, mint kibernetikai rendszer az olvasó szempontjából

Sor-szám	Szabályozott jellemző	Előírt érték	Beavatkozás	Erőforrás	Zavaró tényező
1.	Könyvállomány	Terv, olvasói igény	Rendelés	Költségvetés	Mű elfogyott Áremelkedés
2.	Olvasóhely	Terv, olvasói igény	Építés	Költségvetés	Zsúfoltság
3.	Nyitvatartási idő	Terv, olvasói igény	Változtatás, több műszak	Személyzet	Szociológiai tényezők
4.	Szabadpolc	Terv, olvasói igény	Intézkedések	Költségvetés Személyzet	Lopás
5.	Kikeresési idő	Minimum	Adminisztratív és műszaki intézkedések	Költségvetés Személyzet	Személyzet betegsége
6.	Kölcsönzési idő	Maximum	Szabályozás	Vizsgálódás	Műszaki igények
7.	Várakozási idő	Minimum	Szabályozás	Vizsgálódás	Műszaki igények
8.	Feldolgozási idő	Minimum	Szervezési intézkedések	Rendszer-elemzés	Rendszertelen szállítás
9.	Részletes osztályozás, dokumentáció	Terv, olvasói igény	Előírások, szabályozás	Költségvetés Személyzet	Változó érdeklődés
10.	Referenz folyóiratok	Terv, olvasói igény	Rendelés	Költségvetés	Folyóiratok megszűnése, új folyóiratok

2. táblázat

A könyvtár, mint kibernetikai rendszer a fenntartó szempontjából

Sorszám	Szabályozott jellemző	Előírt érték	Beavatkozás	Erőforrás	Zavaró tényező
1.	Könyvvásárlási költség	Minimum	Olcsóbb beszerzés. Csere	Piacismeret	Import
2.	Feldolgozási költség	Minimum	Szervezési és műszaki intézkedések	Ügyvitel-elemzés	Személyzeti nehézségek
3.	Kötészet költsége	Minimum	Külső köttetés. Saját köttetés	Ipari és gazdasági ismeretek	Személyzeti nehézségek
4.	Olvasóterem személyzeti költség	Minimum	Szervezési és műszaki intézkedések	Ügyvitel-elemzés	Személyzeti nehézségek
5.	Kölcsönzési költség	Minimum	Szervezési és műszaki intézkedések	Ügyvitel-elemzés	Személyzeti nehézségek
6.	Könyvtárközi kölcsönzés költségei	Minimum	Szervezési és műszaki intézkedések	Ügyvitel-elemzés	Díjbevétel, Másolatok küldése
7.	Kihasználási fok	Maximum	Közönségkapcsolatok. Propaganda	Könyvtári szolgáltatások	Olvások száma. Olvasók igényeinek változása. Túlzott díjak
8.	Hatékonyság	Maximum	A személyzet ösztönzése. Utasítás. Szervezés	Rendszer-elemzés	Személyzet betegsége. Anyagi alapok kiapadása

/MAYERHÖFER, J.: The scientific library – a cybernetic system = Liber, 1977. 7/8. sz. p. 156–170./

(Valkó Péter)